Floravaktarna i Skåne Rapporterar

Kritsuga – en CR-art i Skåne

Kjell-Arne Olsson

Kritsuga *Ajuga genevensis* är en ”klassisk” skånsk art, som samlades som ny för landet av Elias Fries vid Limhamn 1817. Mellan denna ort och Trelleborg har den varit känd från knappt tio lokaler. Senast den sågs till i detta område var på 1940-talet. Kritsugan försvann tidigt från dessa lokaler främst till följd av bebyggelse och uppodling. Den sista förekomsten fanns på en vall mellan Bunkeflo och Limhamn som dessvärre blev upplöjd. På de sydvästskånska lokalerna har kritsuga betraktats som en spontan, inhemsk art. Som förvildad eller tillfälligt inkommen har den påträffats på några platser i Sverige. Kritsuga är en centraleuropeisk art som saknas som spontan i övriga nordiska länder.

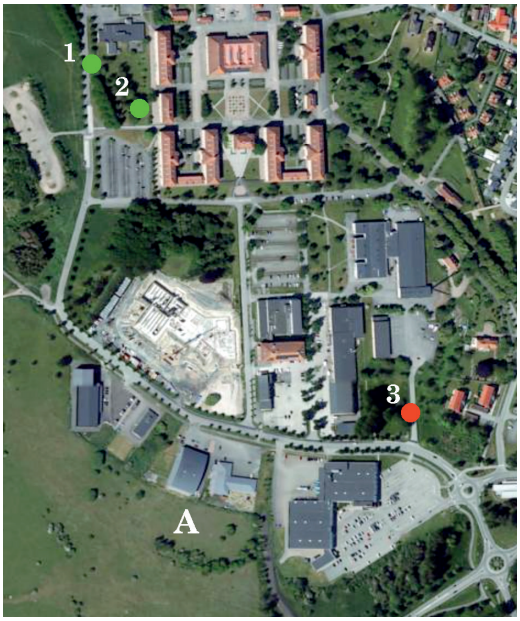

Figur 1. Kritsuga vid Högskolan i Kristianstad den 21 maj 2017. Foto: Åke Svensson.

Kritsuga är en flerårig, 10–30 cm hög kransblommig ört. Den saknar utlöpare och bladen är håriga och grovt tandade. Stjälken är hårig runt om. Hos oss kan kritsuga i första hand förväxlas med revsuga *A. repens* som dock har långa utlöpare, nästan kala blad och en stjälk som endast är hårig på två sidor. Kritsuga är klassad som akut hotad (CR) i *Rödlistade arter i Sverige 2020*.

I slutet av 1980-talet upptäcktes kritsuga i närheten av kasernerna på dåvarande pansarregementet P6 (numera Högskolan i Kristianstad) i den nordvästra utkanten av tätorten. I naturlig miljö växer kritsuga på torra kalkrika backar eller i glesa, ljusöppna skogar. Vid Kristianstad växer den på torr gräsmark och en angränsande vägskärning med kalkhaltig sand på ett f.d. militärt övningsfält. Vägen anlades under 1960-talet och eftersom den går igenom ett område där befälen en gång i tiden lär ha haft kökträdgårdar, är det möjligt att kritsuga ursprungligen odlats någonstans i närheten. Det kan dock vara lika troligt att den kommit in i området med orent gräsfrö. I närheten (vid A på kartan) finns en torr, kalkrik mark (f.d. övningsbana för motorcyklar) med en mycket säregen flora. Här växer t.ex. raklosta *Bromopsis erecta* och fin tofsäxing *Koeleria macrantha*, arter som brukar anses inkomna med utländskt gräsfrö (Hylander 1962). Andra kalkgynnade växter i detta område, som betas och numera är naturreservat, är exempelvis luddfingerört *Potentilla heptaphylla*, backsmultrom *Fragaria viridis*, spåtistel *Circium acaule*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, älväxing *Sesleria caerulea* och luddstarr *Carex tomentosa*.

När kritsugan upptäcktes i Kristianstad växte den inom en begränsad ca 10 m² stor yta invid Stridsvagnsvägen strax väster om Högskolan (1 på kartan). Lokalen är ett grunt vägdike och en intilliggande torr gräsmark. Som mest noterades 700 plantor 1998, ett flerdubbelt antal jämfört med alla andra år som lokalen följts. År 2000 upptäcktes kritsugan även i en gräs-

Karta. De tre förekomsterna för kritsuga vid Högskolan i Kristianstad samt lokalen för bl.a. raklosta och fin tofsäxing markerad med A.

matta knapp 100 meter åt sydost (2 på kartan). Under de två decennier som antalet plantor noterats, har de två förekomsterna inte alltid hållts isär. I diagrammet är de därför sammanslagna. Antalet plantor har varierat kraftigt från år till år, från knappt 20 till nästan 300 exemplar. Denna variation kan i stort sett helt skyllas på tidpunkten för ”hävden”. Har floraväktaren eller gräsklipparen varit här först? År 2000 upptäcktes en tredje förekomst för kritsuga (3 på kartan), denna gång vid Elmetorp omkring 600 m SO om den första lokalen vid Stridsvagnsvägen. Även här var biotopen ett grunt vägdike. Här blommade årligen mellan 30 och 70 plantor under en följd av år. År 2011 noterades kritsugan för sista gången. Den har eftersökts ett flertal gånger, men har inte gått att återfinna, trots att lokalen inte förefaller ha förändrats i någon högre grad.

Kritsuga har det besvärligt i den akademiska världen. När P6 lades ner 1994 och togs över av Högskolan, föreskrevs det i den kommunala detaljplanen att förekomsten vid Stridsvagnsvägen skulle skyddas och slås en gång om året efter kritsugans frömognad. Dessa föreskrifter glömdes snabbt bort och det är ett under att kritsugan lyckats överleva tre decenniers misskötsel. Diket och dess slänter klipps oftast alltför tidigt, medan den angränsande torra gräsmarken växer igen med knylhavre till följd av utebliven hävd. Även på den närliggande förekomsten, som är en gräsmatta i en parkliknande gles dunge, klipps kritsugans stänglar årligen av. Här brukar något 10-tal stänglar ta skydd i och under ett buskage av syren. Även om kritsugan må vara tåligare än man skulle kunna tro, är det för framtiden viktigt att avtalet mellan Högskolan och kommunen plockas fram, dammas av och att föreskrifterna i det följs i framtiden. På så sätt kan vi kanske säkerställa kritsugans fortlevnad på dess enda bofasta lokal i Norden.

Litteratur

Artdatabanken, SLU, Uppsala. 2025. Artfakta: Kritsuga.

Artportalen, SLU. www.artportalen.se

Hylander, N. 1982. *Nordisk kärlväxtflora I*. Stockholm.

Johansson, J.T. 2017. Kritsuga *Ajuga genevensis* L. i Skåne och på andra håll. *Bot. Notiser 150:1*.

Johansson, J.T. 2019. Linnénätet i Skåne. *Bot. Notiser 152:4*.

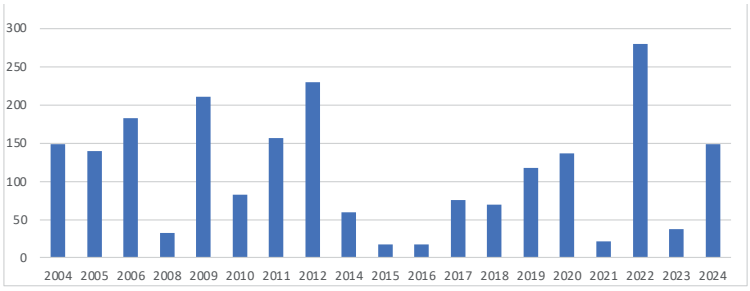

Diagram. Det sammantagna antalet plantor kritsuga på dellokalerna 1 och 2 under de senaste två decennierna. Data saknas för åren 2007 och 2013.